

HZ. ALİ MERKEZLİ BİR ÖLÜM MEMORATINA DAİR DEĞERLENDİRMELER

Tuğrul BALABAN*

Öz

Bireylerin metafizik tecrübelerine dair anlatılar olarak efsanenin kadrosu içerisinde yer alan memorat kavramı, efsanenin gerçekliğinin ötesinde ve kutsiyet sınırını aşan bir anlatıyı ifade eder. Zira memorat bir nakil ya da rivayet değil ferdi bir tecrübedir. Kültürel denetim mekanizmaları olan bu tür anlatımlar sosyal normların oluşturucusu ya da koruyucusu olarak insan hayatına yakın bir mesafede dururlar. İnsan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden birini teşkil eden ölüm özellikle son yüzyıl içerisinde ortaya çıkan gelişmelerle birlikte hayatın olabildiğine dışına itilirken geleneksel değerlerin muhafaza edildiği geniş anlamıyla İslâm toplumlarında, dar anlamıyla da Alevi-Bektaşî inanç evreninde hayatın içerisinde ve hatta yanı başında düşünülür. Ölüm çevresinde oluşan inanma örneklerini sözlü gelenek içerisindeki anlatılarda bulmak mümkündür. Bu yapıdaki anlatımların temel özelliği kural koyucu ve anlam yükleyici olmalarıdır. Yaşam içerisinde, olay ve olgular arasındaki neden-sonuç ilişkisini kurma işlevi ile toplumsal düzeni sağlarlar. Bu çalışmada Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesine bağlı Korkut köyünde derlenen ve Hz. Ali'yi merkeze alarak ölüm üzerine anlatılan bir memoratın epizotları açısından analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu anlatıma üzerinden geleneğin mensubu olduğu topluma eğitici etkilerini yansıtan sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca konu edilen anlatıdan hareketle efsane ve memorat kavramlarının birbirleri ile ilgisine dair değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, memorat, efsane, ölüm, İnanış

ASSESSMENTS ON A MEMORAT OF DEATH BASED ON HZ. ALI

Abstract

Memorat refers to a narrative beyond the myth and the reality of the holiness of exceeding the limit and metaphysical narratives about experiences of the individuals included in the legend team concept. Memorat is an individual experience and not a transfer or rumour. Cultural control mechanisms of such narratives as a creator or protector of social norms stand in close proximity to human life. The death is considered a topic where traditional values are maintained in the broadest sense in the narrow sense of the Muslim communities in the Alevi-Bektashi faith, and even as life at the beginning of the universe while it is pushed out of human life, which constitutes one of the most important periods in the transition. It is possible to find examples of belief around the death in the narratives in the oral tradition. The

* Yrd. Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Amasya/Türkiye,
tuğrulbalaban@gmail.com.tr
DOI:10.12973/hbvd.73.145

main feature of expressing the meaning of this nature is prescriptive. It provides the social order and events and facts to establish cause-effect relationship among the functions in life. In this study, it is aimed to analyse episodes of a memorat that narrated on death and based on Hz. Ali and compiled in Korkut Village of the town of Gümüşhacıköy in Amasya. It is a member of the tradition of telling society that reflects the effects of educational outcomes that have been attained. Also, assessments are made about the relation between the legend and memorat from this narrative that subjected.

Key Words: St. Ali, memorate, legend, death, belief

Giriş

Memoratlar, metafizik öge ya da güçlerle, görme, fiziksel temas ya da his gibi daha zayıf bir yolla kurulan iletişimi ifade eden genellikle kişisel tecrübeye dayalı anlatılardır. Memorat kavramı ayrı bir tür olarak da değerlendirilmekle birlikte genellikle efsane üst başlığıyla birlikte anılır. Efsanenin yapısıyla çok benzeşir; ancak özellikle zaman algısında temel bir farklılık dikkatleri çeker. Efsane geçmişte olup bitmiş hadiseleri nakleder, memoratın hayata daha yakın olması onun inanılabilirliğini ve toplum üzerindeki tesirini artırır. Efsanenin geçmişte yaşandığını iddia ettiği hadiseleri memoratlar bugün bireylerin tecrübelerinde ortaya koyar. Özkul Çobanoğlu “*Memoratların sözlü kültür nesir türleri içinde motif ve kahraman özelliklerinin ötesinde yapı ve işlev olarak benzeştiği hatta pek çok bakımdan örtüştüğü tek tür efsanedir*” demek suretiyle onu efsanenin kadrosu içerisinde değerlendirir (2003: 25).

Bu konuda yapılmış karşılaştırmalardan yararlanılarak efsane-memorat ilgisini algılamak mümkündür: Efsane dünü, memorat bugünü nakleder; dolayısıyla memorat bireysel tecrübeye, efsane nakle dayanır. Çobanoğlu, bu ilişkiyi “*Memoratlarda yer alan ve ‘tabiatüstü’ kavramı ile ifade edilen yaratıklarla kurulan ilişkiler ve gerçekleşen olayların pek çoğu aynen efsanelerde de bulunmaktadır*” şeklinde açıklar (2003: 26). Her iki türde de hadisenin geçtiği yer yaklaşık olarak bellidir; ancak efsanelerin mekânı bazen bu dünya dışında bir yer olabilir. Oysaki memoratların mekân ve zamanı konusunda şüphe yoktur. İnanma her iki tür için de ortak tavidir. Ancak efsanelerdeki inanma, daha ziyade olduğuna iman etme, görmeden kabullenmedir. Memorat ise karşılaşılan varlığın mücessem kimliği, etkisi; hadisenin yeri ve zamanı gibi insanda şüphe uyandırabilecek tüm ayrıntılara karşı cevaplarını hazırlayarak inancı sağlamlaştırır. Her iki türün de gerçek olduğu düşünülür. Tecrübe, insanın savunma mekanizması olarak işlev görür. Geçmişini bilen insan gelecekteki yaşantısını bunun üzerine kurar. Bu bakımdan insan geçmiş ile ân arasında sürekli mukayese yapar. Yeni öğrendiği bilgiyi geçmişte öğrendikleriyle karşılaştırır ve kabullenmekte güçlük çekmez. Anlatılan efsane ve yaşanan memorat geçmişte öğrendikleri ile desteklendiği için şüphe duymaya gerek yoktur. Memoratların kahramanları da efsane

kahramanları gibi insanlar ve bazen de cin, peri, ruh gibi soyut/metafizik varlıklar olabilir. Memoratlar bir nesne değil bir özne ile karşılaşmayı ifade ederler. Oysaki bazı efsaneler memoratlardan farklı olarak nesnelere açıklayarak köken mitlerine yaklaşırlar.

Efsaneler, memoratlardan inanç, işlev, şekil, yapı, kaynak ve içerik gibi bazı yönlerden ayrılır bazı yönlerden benzerdir. Ali Berat Alptekin bu tür efsanelere “mit” demeyi teklif eder (2012: 11). Memorat bir an hikâyesidir ve genellikle ferdidir. Hadisenin tanığı ya yoktur ya da tanıkların tümü benzer düşünce ve inanç evrenine sahiptir. Bu sebeple izah edilmesi çok güçtür ve efsane türleri içerisinde inandırıcılık vasfı en yüksek olan anlatılardır. Anlatılar genellikle ferdi tecrübenin ürünüken bazı efsanelerin birden fazla şahitle ve bazılarının da şaşırtıcı bir şekilde köy halkının şahitliğinde gerçekleştiği görülür. Çalışmada ele alınan memorat metninde şahitlerin “akrabalar” ve “köy halkının yarısı” olarak ifade edilmesi türe dair kişi sınırlamasını ortadan kaldırır.

Memorat kavramının bazı özelliklerini vurgulamak suretiyle “*Memorat nedir?*” sorusuna cevap aranabilir. Şu halde memorat;

Genellikle metafizik bir karşılaşmayı ifade eder; ancak bu durum karşılaşılan varlığın yaşam alanı içerisindeki yeri ile ilgilidir. Zira hadisenin anlatma esasına bağlı metinlerin temel unsurları olan yer, kişi, zaman ve bağlam ilgisinin kurulduğu ve gerçeklik ya da inandırıcılık vasfını bu suretle kazandığı açıktır. Anlatının kahramanı metafizik bir varlık olsa da anlatı evreninin reel bir dünyaya işaret etmesi onu gerçekçi kılar.

İnanç ile yakından ilgilidir: Memoratlar olmayan ya da olma olasılığı bulunmayan konularla ilgilenmez. Halkın efsane ya da menkabe olarak algıladığı konularla ilgili bir nakil değildir. Bahsi geçen durum anlatmanın kahramanı için gözüyle gördüğü bir durumdur. Dinleyicisi için ise inançları doğrultusunda yaşanması muhtemel bir durumdur. Şu şekilde olağanüstü bir sıradanlıktan bahsediyoruz diyebiliriz. Hal-ka göre bu anlatımlar günlük hadisenin bir parçası, yaşanmış olanın nakledilmesinden ibarettir. Türk-İslâm kültürü içerisinde ismi anılan birçok metafizik kahramanın Kur’an-ı Kerim’de müteaddit ayetlerde ismi anılan “Cin” kimliği ile tanımlanması geleneğin inanca bağlanmasının açık bir örneğidir.

Bir sebeple bağlanma ihtiyacının tezahürüdür: Efsanenin özellikle coğrafya ile yakın ilgisi bağlanma ihtiyacı sebebiyledir. Kişinin mekâna değer katabilmek adına özel bir çabası yoktur. Ancak yaşanmış olan hadiseden adını alan bir muhit doğal yollarla sahiplenilmiş olur. O muhit üzerindeki bazen maddi bazen de zihnî iz bireyi mekâna bağlayacaktır.

Kişinin ferdi tecrübesi olmakla birlikte birden fazla tanığı da olabilir: Kişi bu ferdiyet eksenli meseleyi belgeler ya da belgeleme endişesi taşır. Bu sebeple yer, zaman ve bazen şahit gösterir. Aksini ifade etmek kişinin hasta olduğunu düşünmek ya da yalan söylemekle itham etmiş olmaktır. Birey bu şekilde düşünülebileceği endişesi taşıdığı durumlarda tecrübesini paylaşmayı istemeyecek ve bundan kaçınacaktır. Öyleyse,

Memorat aynı düşünce dünyasını paylaşan insanların ve o insanların ortak kabullerinin hikâyeleridir: Bu şekilde yaşantı içerisinde olağan bir durum hüviyetiyle varlığını sürdürebilmektedir.

Memorat hedef kitlesi içerisinde anlamlıdır: Bu durum bir önceki tespitin de açıklayıcısıdır. Tarihi vakaların değerlendirilmesindeki en önemli prensip, hadisenin yaşanma zamanı/çağı, çağın koşulları ve yaşandığı mekân içerisinde değerlendirilmesidir. Geçmişte halk için önemli ve geçerli olan bir bilgi bugün kabul görmeyebilir. Yahut bir mekânda, coğrafyada kıymet ifade eden bir bilgi başka bir muhitte sahiplenilmeyebilir. Bu açıdan memorat anlatıcı ve hedef kitlesi içerisinde ele alındığında halkın dünya görüşünü yansıtmaya bakımdan kıymete değerdir.

Görüldüğü gibi memorat, yaşanmış, deneyimlenmiş bir efsaneden başka bir şey değildir. Bu yaşanmışlık veya tecrübe edilmek suretiyle ulaşılan bilgi, memoratı daha kutsal, daha gerçek ve daha etkili kılarak daha efsane yapar.

Yapılan memorat tanımlarında genellikle ferdi tecrübenin ürünü olan anlatmalar olduğu vurgulanmaktadır. Bu sebeple bir düş, rüya ya da sanrı olarak görüldüğü de olmaktadır. Çalışmaya konu olan memorat ise bu noktada farklı bir yapı gösterir. Hadisenin şahidi değil şahitleri vardır ve bunların sayısı oldukça fazladır. Bu anlamda ilgili memorat iki temel problem üretir. Birincisi memoratlar ferdi olmanın ötesinde bir anlam ifade edebilirler mi? İkincisi hadisenin başkahramanı olan Hz. Ali'nin kadının ruhunu teslim almak için gelişi çok şahitli bir tespit olarak realite ile ilişkilendirilebilir mi?

Eski Türk inanışları içerisinde atalar ruhunun öldükten sonra kavmine fayda sağlamaya devam ettiğini biliyoruz. Ölüm sonrasında tanrısal güçlere sahip ataların kendi soylarına mensup bireylere yardım etmesi şeklinde algılanan atalar kültü, ilgili memoratta soy bağı ile değil inanç bağı ile ilişkili olarak ortaya çıkar. Türk-İslâm kültüründe de velilerin bu fonksiyonu keramet ile yaşarken ya da öldükten sonra yerine getirebileceğine dair inanç yaşamaktadır. Ancak bu anlatıdaki durum kerametın sınırlarını da aşmaktadır. Zira Hz. Ali, Azrail'e –ki Kur'an-ı Kerim'de Ölüm Meleği olarak yer alır¹– mahsus bir görev olan insanların canını ya da ruhunu alma görevini üstlenmiştir. Bu durum toplumu içerisinde Hz. Ali'nin kutsiyetini ve halk algısındaki yerini de ifade etmektedir.

Çalışmada Hz. Ali etrafında anlatılan bir ölüm memoratının Alevi-Bektaşî topluluğu olarak Korkut köyü halkı içerisindeki anlamı ve eğitici etkisi incelenmektedir.

Değerlendirme

Türk halk kültüründe mitolojik dönemden başlayarak günümüze kadar gelmiş ağaç, yer, su, ateş, gök, dağ, kaya, mağara, atalar gibi birçok kültler yer alır. Bunların günümüze ulaşmalarında ve yaşamaya devam etmelerinde en önemli işlevsel rol hiç şüphesiz memoratlarıdır (Çobanoğlu, 2003: 68). Memorat kapsamında ele alınan ürünlerde genellikle güçlü ve tartışmasız kutsal kabul edilen kişilerin güncel yaşantılar üzerindeki etkisinin ele alındığı görülür. Bu etki, sözlü anlatım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Sözlü aktarımda kutsal kişi giderek daha güçlü hale gelir, bazen de korkulan bir özneye dönüşür. Söz konusu dini bir şahsiyetle ilgili efsane anlatılacağı vakit, anlatıya geçmeden evvel o evliya hakkında açıklayıcı bazı bilgiler verilir. Bu yolla dinleyicinin hadiseyi kabullenmesi daha kolay bir hâl alır. Hz. Ali ile ilgili yukarıya alınan memoratta bu genellemeye uyulmadığı görülür. Çünkü Hz. Ali herkes tarafından bilinen ve saygı duyulan bir din büyüğüdür. Özellikle Alevi-Bektaşî muhiti içerisinde Hz. Ali etrafında kültürel aktarım yoluyla nakledilen hikâyeler, cenk-nâmeler ya da destanlar gibi anlatımlar, tecrübe edilmesi muhtemel her türlü olağanüstü duruma karşı muhitinin hazır bulunuşluğunu sağlar.

Memoratların temel hareket noktalarından biri velayet ve velinin dirilmesidir. İslâm inancında beden topraktan mamuldür² ve tekrar toprağa dönerek³, dönüşerek dünyadaki varlığını cismi olarak noktalandığında ruh bedeni terk eder. İnsanın yaşamında görülemeyen ruhun ölümden sonra da görülemeyecek olması tabiidir. Burada olağanın dışında kalan şey ruhun insanlarla fiziki temas kurma gayretidir. Ruh (ata), insanlarla görüşebilir, fayda veya zarar verebilir.

Bilim, ölmüş insanların geri gelemeyeceğini söylemektedir. Halk, peygamberleri ve velileri hakkında bu şekilde düşünmemektedirler ki onlardan dilek dilemekte, onları görmekte ve hatta onlarla bir arada yaşadıklarını ifade etmektedirler. İslam toplumlarının çoğunda velinin yeniden dirilmesi, insanlara zarar ya da fayda vermesi dini ve kabullenilebilir bir olgudur. Dolayısıyla olağanüstü varlıkla olağandışı bir karşılaşmanın İslâm toplumunun bireyleri üzerindeki etkisi genellikle olumlu sonuçlar vermektedir. Örneğin velilerin varlığı efsane metinlerinde çoğunlukla koruyucu olarak algılanmış ve bu sebeple velilere ait türbe, kabir gibi dini yapılar, içlerindeki misafirleriyle birlikte mahallelere, evlerin yakınlarına ve hatta bitişik duvarlarına kadar sokulabilmiştir.

Değerlendirme bölümü, konumuz olan memoratın dört epizotunun analiz edilmesi yoluyla oluşturulmuştur:

a. Hasta (Kadın) Vefat Eder

Vefat eden kişinin kadın olarak ifade edilen cinsiyetinin olayın akışına bir etkisi yoktur. Hz. Ali'nin ruhu teslim almaya gelme sebebi olarak "Kadın olduğu için (ululama)" ya da "kadın olmasına rağmen (değersizleştirme)" gibi belirleyici cinsiyet unsurları değil ölen kişinin birey olarak sahip olduğu değerler öne çıkarılmıştır. Dolayısıyla anlatı bir bireyin ölümü etrafında şekillenir; ancak bu bireyin kadın olması hadisenin sonucuna etki eder. Zira burada öncelikle Alevi-Bektaşî toplumu içerisinde eş, ana ya da bacı olarak görülen kadının konumu gösterilir. Cinsiyet bu yönüyle anlamlıdır.

Türk kültürü içerisinde kadın, erkeğin yanında ve erkek ile beraber anılır. Cinsiyetine ait tüm konularında (eş, ana, çocuk) değer taşır. "Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Destanı"nda Banu Çiçek'in doğumu beylerin duası ile edilir. Pay Piçen Bey kızı olması için o devirde "*alkış alkış karkış karkış*" olan beylerden dua ister: "*Bigler, menüm dahu hakkuma bir dua eylen, Allah Taala mana da bir kız vire dedi. Kalın Oğuz bigleri el kaldurdular, dua eylediler, Allah Taala sana da bir kız vire dediler.*" (Ergin, 1997:117). Orhun Yazıtları'nda Tanrı, sadece kağana değil eşine de kut verir: "*Yukarıda Türk tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak.*" (Ergin, 1999:13). İslâmın Türkler arasındaki ilk devirlerinde de durumda bir değişme olmaz. Ahmet Yesevî'nin sohbetlerine örtüsüz kadınların da katıldığı dedikodusu yayıldığında Yesevî, bu durumun iftira olduğunu; ancak iftira olmasa bile Hak yolunda gidenler için bunda bir sakınca olmadığını bir keramet ile ispat eder: Bir müridi ile dedikoduyu yayanlara "hokka" gönderir: "*Oralarda bütün âlim ve şeriatçılar birleşerek hokkayı açtılar: İçindeki pamukla ateş hiç biribirine te'sir etmemişti, ne pamuk yanmış, ne de ateş sönmüştü. O vakit, Hoca'dan şüpheye düşerek müfettiş yollamış olan âlimler, onun kendilerine vermek istediği dersin mânasını bütün açıklığı ile anladılar. Eğer, erkek kadın bir ehl-i hak meclisinde birleşerek beraber zikir ve ibâdete devam etseler bile, Hak Ta'âlâ, onların kalblerindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeğe muktedir.*" (Köprülü, 1976: 34).

Alevi ve Bektaşîler arasında erkeğin karısına iyi davranması, onu zor durumda bırakmaması tarikat emridir, buna karşılık kadının da eşine saygılı olması gerekir (Ünlüsoy, 2009: 63). Alevi-Bektaşî erkânı içerisinde bu nedenle nikâh, şeriatın beşinci makamını teşkil eder: "*Kadınlardan sizin için iyi ve uygun olanlarını nikâhlayınız.*" (Coşan, 1996: 11).

Anlatmada yer alan kadın, toplumu içerisinde bir birey olarak erkeklerle birlikte yer alır. Erkeğe karşı konumu değil sahip olduğu değeri vurgulanır. Evinde ya da görev alanında eşine bağımlı değil eşine karşı sorumlu bir yapı sergiler. Eşine danışmadan evinde misafir ağırlama hakkına da sahiptir, bu durumu izah ederken

eşinin şikâyet etmemesi gerektiğini inançları ile izah ederek evini yönetme yetkisine de sahiptir. Ayrıca bu hususiyetler kadının sahip olduğu değerler olarak kişisel iyilik ölçütü olarak değil de kültürünün değerleri olarak yansıtılır: Kadının iyiliğinin kaynağı olarak sadece kendisi değil içerisinde yetiştiği kültürü ve inancı gösterilir: “... Niye? Bak derdi evet Cenab-ı Allah ne diyo, derdi. Kul hakkıynan, yetim hakkıynan yanuma gelme, gelme, gelme. Bi kul hakkı, bi yetim hakkı iki. Başka... Komşulara kötülük yapma üç. Ondan sonra eline, beline, diline sahibelik edemezsen gelme benim yanına diyo. Anladın mı?”

Efsaneler temel olarak eğitici anlatmalardır. Çalışmaya konu olan memoratta da bu durumu görebilmekteyiz. Anlatmada ilk mesaj kadınlara verilmektedir. Toplumunun kadınlarından beklentiler ortaya konulmaktadır. Diğer mesaj kadının cinsiyetten arındırılmasıyla toplumunun öteki bireylerine verilir. “*Bu şartları sağladığımda ya da beklentileri yerine getirdiğinde ...*” cümlesini inancının kaynağında yer alan Hz. Ali ile ilişkilendirerek bireylerin eğitildiği görülür.

Bir başka husus da Hz. Ali’nin ruhunu almaya gelmesi ile şereflenmiş bulunan kadının ölüm şekli ile ilgilidir. Metinden anlaşıldığı üzere Hz. Ali’nin geliş sebebi kadının iyiliği ile ilgilidir. Dolayısıyla ödüllendirilen kadının rahat ve acısız bir şekilde ölmesi beklenir; ancak anlatmada kadının bir hafta yattığı ve acı çektiği görülür: “*Selâyı selâyı canımı ürkütmüşler. Bi hafta bôle (böyle) yatdı. Yalnız çok ciddi bağıryodu.*” Bu durumun da ibret olarak eğitici bir yön ifade ettiği söylenebilir. Kadının bir hafta hasta yatması dikkatleri onun üzerine çekecektir. Akrabaların başına toplanmaları ve köy halkının hasta evini ziyarete devam etmeleri, mesajın geniş kitlelerin şahitliğinde ve muhit içerisindeki insanların cem’ine ulaştırılmasını sağlamış olacaktır. Bu durum yine akrabaların akrabalara karşı ve köy halkının komşularına karşı görev ve sorumluluklarını da vurgular: “*Evin ortasında hep akrabalar toplandı, beklilyolar... Yani ben değil köyümüzün halkının yarısı gördü. Evde oturanlar. Bu Cenazeyi bekleyenler.*”

Başka bir açıdan ölememe Tanrı’nın iradesi ile ilgili bir durumdur. Bir sebebe bağlı olarak ruhun bedeni terk edememesi olarak tanımlanabilecek olan bu durumda ilgili sebep gerçekleştiğinde ya da engel ortadan kaldırıldığında ölümün gerçekleşebildiği görülür. İbn Fazlan’ın Türkler arasındaki seyahatinden naklettiği bilgiler ölümün bir sebebe bağlı oluşunun İslâm öncesi inanç sistemiyle ilgisini de gösterebilir: “*Bazen hayvanları kurban etmeyi bir iki gün geciktirirler. Bunun üzerine, aralarındaki büyüklerden bir ihtiyar (şaman) onları, kurbanları çabuk öldürmeye teşvik eder. “Ölüyü rüyamda gördüm. Bana: Görüyorsun, arkadaşlarım beni geçtiler. Onları takip etmekten ayaklarımın altı yara oldu. Onlara yetişemiyorum. İşte, tek başıma kaldım, dedi.” der. Bunun üzerine ölünün hayvanlarına varıp bir miktarını öldürürler ve kabrinin yanına asarlar. Bir veya iki gün geçtikten sonra ihtiyar tekrar onlara gelir. “Falanı (ölüyü)*

rüyamda gördüm. Bana: Aileme ve arkadaşlarıma haber ver. Beni geçenlere yetiştim. Yorgunluğum geçti, dedi.” der.” (Şeşen, 1975: 36-37).

İslâm öncesinde de ölememenin benzer örneklerini görebiliyor olmamız bu açıdan oldukça manidardır. Ancak inanışın doğrudan geçmiş inanç evreninden beslendiğini söylemek sonraki dönemi ve etkilerini yok saymak anlamına gelebilir. Bu sebeple Eski inanma biçiminde örnekleri görülen durumun İslâm’da karşılık bulmuş olduğu söylemi dönemlerin birbirleriyle ilgilerini kurmuş olacaktır.

b. Hz. Ali Azrail’in Görevini Üstlenerek Kadının Ruhunu Teslim Almaya Gelir

Türk kültüründe ölüm kavramı yokluk anlamında kurgulanmaz. Kişiler ruhlarını teslim ederler, Hakk’a yürürler, Hakk’a göçerler, uçmağa varırlar, rahmet-i rahmana kavuşurlar, dünyaya veda ederler, dünyadan göçerler, dünyasını/don/kalıp değiştirirler, can borcunu öderler, toprak olurlar; ancak hiçbir surette ölmezler. Ayrıca gömülmek de bir yok oluş değildir. Saklamak veya sır olmak kavramlarıyla kişinin âlemini değiştirdiği ve şu an için etrafta görünmediği anlatılır ve bir geri dönüşün kapısı aralık bırakılır. “Ölüm, yaşamın öbür dünyada devam etmesi gibi bir umut ya da en azından bir teselli de taşımaktadır” (Roux, 1999: 11). Ölüm, ölen insanın gizlenmesinden başka bir şey değildir: “Anlar dahi bu dünyaya geldi kiçdi/ Karvan kibi kondı köçdi/Anları dahi ecel aldı yir gizledi/ Fâni dünya yine kaldı” (Ergin, 1997: 94). Bu düşünüş tarzı ile öbür dünya inanışına bağlı olarak bedenden öte ruhun öne çıkarıldığı söylenebilir.

Ruhun bedeni terk edişi yeni bir yaşama geçişi ifade eder. Zaten başka bir evrene geçiş olmasaydı yeniden dirilme ümidi söz konusu olamazdı. Kırgız destan kahramanı Manas iki kez dirilmek suretiyle geri döner, şamanlar alt dünya ve üst dünyalar arasında seyahat eder vb. çoğaltmak mümkündür. Görülüyor ki ölüm kavramı inanç ile doğrudan ilişkilidir ve mitik bir kökten beslenir. Bu da onu kutsanmak suretiyle tartışmasız gerçek kılar. “Ruh kavramı ancak sözde-bilimsel bir varsayım (hipotez) olmaktan çıkıp tanrıbilimsel bir dogma olduğundadır ki, birliği ve bölünmezliği üzerinde temel bir özellik gibi inatla durulur” (Frazer, 1992: 305)

Kur’an-ı Kerim’de “Görenle görmeyen bir olmaz. Karanlıkla aydınlık, gölge ile sıcak, dirilerle ölüler de bir olmaz. Allah, dilediğine hakkı iştittir. Sen kabirlerde olanlara sesini elbette iştiremezsin!” (Fâtır: 19-22) ayetlerinde görüldüğü gibi ölümün İslâm’da algılanış biçimi, kişinin dünyadan fiili olarak çıkmış olduğunu ifade eder. Oysaki Türk kültüründe öldükten sonra bağların kopmadığı görülür. Ölümün hayat ile birlikte düşünüldüğü Türk kültüründe ruhun ölümden sonra yaşama devam edeceği inancı hâkimdir. İbn Fazlan Türkler arasında yaptığı gezilerinde karşılaşılan cenaze merasimini şu şekilde tarif eder: “Aralarında biri ölürse onun için ev gibi büyük bir çukur kazarlar. Bundan sonra cesedini alıp hirkasını (elbisesini) giydirir, kuşağını ve

yayını kuşandırlılar. (...) Bundan sonra ölünün hayvanlarının yanına varıp miktarına göre birden yüze veya iki yüze kadarını kurban olarak öldürürler. Onların etlerini yerler. Başlarını, ayaklarını ve derilerini ve kuyruklarını bir tarafa ayırıp, bunları kesilmiş ağaçlar üzerine kabrinin başına asarlar. Bunlar “Ölünün Cennet’e giderken bineceği hayvanlardır.” derler. Eğer ölen kimse, sağlığında insan öldürmüş kahraman biriye, öldürdüğü insanların sayıları kadar, ağaçtan ötür yontup bunları kabrinin üzerine dikerler. “Bunlar onun hizmetçileridir. Cennette ona hizmet edecekler” derler.” (Şeşen, 1975: 36).

Altay Türklerinde ölmüş kamların ruhları başta olmak üzere ataların, ecdatların, ölmüş kudretli şamanların ruhları “temiz, iyi ruh” olarak yeraltı âleminden ayrılıp bu dünyada yaşarlar. Bu suretle hemen hemen her ailenin vaktiyle şamanlık yapmış olup ahfadına yardım etmek isteyen ecdadı vardır. Bu akraba ruhları olmadan Şaman vazifesini asla yapamaz. Şaman gerek göğe çıkarken gerekse yeraltındaki cehennem âlemine inerken karşılaştığı engelleri aşabilmek için bu ruhları çağırır, onlar da canlı birer kuvvet olarak ortaya çıkıp Şamana yardım eder ve onun karşısına dikilen korkunç hasımlarla savaşır (Buluç, 1979: 318).

Görüldüğü gibi Türk kültüründe ve devamında Türk-İslâm kültüründe vefat etmiş bulunan kutsal şahısların toplumuna yardımları devam edebilmektedir. Çalışmaya konu olan memoratta da bu durumun bir örneğini görmekteyiz. Toplumunun önderi olarak görülen, bunun yanı sıra “emir’ül mü minin” ve “veliyullah” olarak adlandırılan Hz. Ali, yaşamı süresince toplumunun sahip olduğu değerlere uygun hareket etmiş bir bağlısının ruhunu teslim almak için bizzat kendisi gelerek onu ödüllendirir.

Alevilik “Allah’ın birliğine Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Hz. Ali’nin veliliğine inanan İslâm’ın özgün bir yorumudur.” (Aytaş, 2010: 18). Velilik payesi ile Allah ve peygamberinden sonra üçüncü kutsal olarak anılan Hz. Ali bu inanma biçiminin merkezini oluşturur. Hz. Ali ile ilgili nakiller, kutsiyetinin kaynakları olarak görülebilir. Birçok tarihçiye göre o, Cuma günü Mekke’de, Kâ’be’nin içinde doğar. Hz. Peygamber (S.M.), Ali’nin doğumunu duyunca Ebû-Tâlib’in evine gelir, Ali’yi kucağına alır, dilini, ağzına verip emzirir (Gölpınarlı, 1990: 12). Değer atfettikleri vasıflara sahip kişilerin yine inançlarının kaynağı olarak gördükleri Hz. Ali ile ilişkilendirilmesi bu konudaki inancı ve imanı göstermesi bakımından önemlidir.

Toplumların inandıkları, kutsal saydıkları kişilere yükledikleri olağanüstü misyonun bir örneği olan bu durumda Hz. Ali sadece Azrail’in görevini üstlenerek cenazeyi almaya gelmiş bir kişi ya da kutsal şahıs değildir. Öncelikle Hz. Ali tek başına değildir. Yapılan tasvire göre evin duvarlarını saran karıncalar bir ordu kumandanı olarak görülen Hz. Ali’nin askerleridir. Hz. Ali (anlatım şeklinden anlaşıldığı kadarıyla) atıyla⁴ gelir. Yedeğinde bir deve vardır.

Burada ilk olarak dikkati çeken durum Hz. Ali'nin ifâ ettiği görev karşısındaki konumudur. Canı ya da ruhu teslim almak Azrail'e mahsus bir görevdir; ancak memoratta vazifeyi yerine getiren Hz. Ali'dir. Bu durumun benzer örneğini yine Hz. Ali'nin ölümü ile ilgili özellikle sözlü gelenekte nakledilen menkabevi anlatılarda görürüz. Hz. Ali'nin evlatlarına vefatı sonrası cenazesi hususundaki vasiyeti neticesi gerçekleşen merasimde ölen de Hz. Ali'dir cenâzeyi teslim alan da: *"Emir'ül-Mü'minin (A.M.), vefatlarından önce, İmâm Hasan ve Huseyn'e (A.M.), yüzü nikaplı bir Arap gelecek, yanında bir devesi olacak; benim tabutumu isteyecek. Tabutumu ona teslim edin buyurmuşlar. Onlar da gasil, tekfin ve teçhizinden sonra namazını kılmışlar; tabutu gelen Arap'a teslim etmişler. Arap, tabutu alıp yola düştükten sonra, bu kimdi diye merak etmişler; peşine düşüp ona ulaşmışlar; and vererek kim olduğunu bildirmesini istemişler. Arap nikabını açınca görmüşler ki Ali'dir."* (Gölpınarlı, 1990: 297). Bu nakil özellikle Alevi-Bektaşî muhiti içerisinde memoratta karşılaştığımız durumun makul karşılanmasını sağlar. Sözlü gelenekteki anlatmada da çalışmanın konusu olan memoratta da Hz. Ali'nin yedeğinde bir deve bulunur. Gelenekte bu deve ile Hz. Ali kendi cenazesini alır, götürür; memoratta ise devenin fonksiyonu açıklanmaz ancak amacın benzer olduğu anlaşılır. Hz. Ali bu kez sadece kadının ruhunu teslim alır, cenazeyi bırakır. Cenazesini alma kudreti kendisine verilmiş olan Hz. Ali'nin bu kudreti toplumu için de kullanabileceği akli bir kabul olarak sunulabilir.

Memoratta Hz. Ali'nin fiziki görünüm tasviri de yapılır: *"Kör gözüm. Bi yol şöyle kalktım. Benim kapı açıldı. Deve yedeğinde, başında yeşil sarık... Anaam... Cenazeyi çiğneyecek, cenazeyi çiğneyecek diye bağurdım. Oturdum şimdi. Şöyle bakıyorum. Burdan girdi. Duvar şöle açıldı. Hani açıl susam açıl filmi var ya, öyle. Ötede de yazlık ev var. O yana çekti gitti. Bak bunu aynı açıktan gördüm. Böle gözüme, böle açıktan görüküyo artık. Hz. Ali'yi gördüm."* Bu şekilde anlatımın daha da kuvvetlendirildiği görülür.

Bu metni diğer metinlerden farklı kılan unsurlardan bir diğeri de hadiseye şahit olan topluluğun sayısıdır. Akrabalar ve neredeyse tüm köy halkı Hz. Ali'yi ve onun gelişiyi gerçekleşen olağanüstü hadiseleri görür veya duyar ya da bir şekilde irtibat kurar. Dolayısıyla durum topluluğun ortak kabulü haline gelerek anlatma geleneği içerisindeki yerini almış olur. Hadisenin şahitlerinin sayısal çokluğu gerçekliğine dair bilimsel bir tespit yapma zorunluluğu getirmez. İlmi açıdan durumun gerçeklikle bağı bazı bilim dalları için araştırılmaya değer olsa da halkbiliminin ilgisi söz konusu anlatmanın toplumu içerisindeki gerçekliği bağlamındadır. Hadisenin şahitlerinin çokluğunun özellikle ifade edilmiş olması Korkut köyü halkına göre bir yabancı konumunda olan derleyicinin inanmama ihtimaliyle de ilgili olabilir. Dolayısıyla bir kanıtlama endişesi ile anlatmaya eklenmiş olabilir. Ancak sebep her ne olursa olsun anlatma ortamında bulunan kişilerin şahadeti, hadisenin ya geniş bir

şahitler topluluğu önünde gerçekleştiğini ya da herkesin inanarak durumu kabullendiğini göstermektedir. Her iki durum da halkbiliminin bakış açısına uygundur.

c. Her Tarafı Karıncalar Sarar

Hz. Ali'nin gelmesi ile birlikte evin her yanını karıncalar sarar: *“Bizim yazlık beton ev var. Karıncadan ful dolu. Böyle iğne atsan yere düşmez. Her tarafları böyle. Ordan gidince onun çıkıp gittiği ev var ya yazlık. Bizde iki tane ev vardır. Mutfak, vardılar ki Allah gösdermesin duvarlara bi karınca sıvanmış. Arı oğul verir gibi. Dışarı badal (merdiven) var. Böyle oraya küçük sarı karınca çakılmış.”*

Hz. Ali'nin gelişiyle ortaya çıkan karıncalar olağanüstü bir durumu işaret etmek dışında metinde bir eylem içerisinde yer almazlar. Ancak yine de metinde yer bulmalarını iki farklı şekilde okuyabiliriz. Bunlar *“karıncaların bereket temsilcisi olarak bulunduğu yere anlam kazandırması”* ve sarı karıncalar örneğinden hareketle *“Hz. Ali'nin ordusunu temsil etmesi”*dir. Her iki durumda da takipçi konumunda bulunan karıncanın taşıdığı özellikler Hz. Ali'nin kişiliğinde değer ve karşılık bulur.

Karıncı Hz. Peygamber tarafından öldürülmesi yasaklanan dört hayvandan⁵ birisidir (Canan, 1995: 161; Ebu Davud, Edeb 176). Kur'an-ı Kerim'de bir sürenin (Neml) adı da olan ve sözlü gelenek içerisinde pek çok anlatmada şahıslaştırılan karıncaların çalışkanlık, bereket, merhamet, erdem ve inanç gibi özellikleri ön plana çıkarılmak suretiyle konu edildikleri ve kutsi varlıklar olarak algılandıkları görülür. Özellikle duası makbul olduğu düşünülerek bereketle ilişkilendirilmiştir. Bir dua olarak okunması uygun bulunmakla birlikte dini bir temele dayanmayan ve kim tarafından nakledildiği bilinmeyen Karıncı (Neml) Duası da bu durumun örneklerinden sayılabilir. Duanın okunması ya da bulundurulması ile birlikte bereketin artacağına dair inancın karıncı üzerinden ifade edilmesi toplum içerisindeki değerini ifade etmesi bakımından dikkate değerdir.

Derleme ortamında karıncaların Hz. Ali'nin askeri olduğu ifade edilmiştir. Bu durumda Hz. Ali'nin ölen kadının ruhunu teslim almaya tek başına gelmediğini de gösteriyor. Ayrıca Hz. Ali'nin ordu komutanı olarak görüldüğü anlaşılıyor. Anlatıda sayılarının çokluğu *“arı oğul verir gibi”* ifadesiyle anlatılmaya çalışılan sarı karıncalar halk arasında saldırgan ve savaşçı olarak bilinirler. Bu yönüyle sarı karıncalar bereket anlamının dışında savaşçı fonksiyonlarına dikkat çekilmeye çalışılmış ve Hz. Ali'nin başında bulunduğu düşünülen bir ordu olarak algılanmış olmalıdır. Dolayısıyla hadise, olağanüstü bir şekilde Hz. Ali'nin gelecek ruhu teslim almasının da ötesinde törensel bir yapıya dönüşür. Karakter özellikleri nedeniyle değerli görülen kadının toplumu içerisindeki saygın konumu bu şekilde daha da yüceltilir.

d. Selâ Verilince Karıncalar Kaybolur

Karıncalar, Hz. Ali'nin gelişi ile birlikte ortaya çıkarlar ve Selâ ile kaybolurlar. Hz. Ali ile birlikte geldikleri ve halkın nazarında asker ve ordunun bir parçası olarak komutanlarıyla birlikte gittikleri düşünülebilirse de bu gidiş için Selânın beklenmesi, üzerinde durulması gereken bir olgudur.

Selânın okunmasıyla karıncaların ortadan kaybolmaları motif olarak sihrin bozulması şeklinde düşünülebilir. Ancak bu durumun tanrısallığı dikkate alındığında daha farklı bir ilişkinin varlığına işaret eder. Karıncanın başka bir evrenden ya da öte dünyadan geldiği ve dolayısıyla iki boyut arasındaki bağı temsil ettiği görülür. Bu yönüyle Selânın benzerlik ilgisinin İsrâfil-Sûr ilgisine daha yakın olduğu görülür. Sûr'un üflenmesi bir dünyadan diğer dünyaya geçişin habercisidir. Selâ ile misyonunu tamamlayan karıncalar yok olurlar. Bu yönüyle Selâ, "küçük kıyamet" olarak adlandırılan ölümün gerçekleştiğini haber verir. Memoratta Azrail'in yerini Hz. Ali'nin; Sûr'un yerini de Selânın aldığı görülür.

Sonuç

Halk irfanında anlatma esasına dayanan mit, efsane, destan, masal, halk hikâyesi gibi sözlü anlatmaların kaynağını "kabuller" oluşturur. Bu kabuller kutsallık ve tabu gibi değer sistemleri etrafında oluşur ve etki ederler. Memorat kavramı rüya ya da bir sanrı olarak algılandığında anlatının yansıttığı kültürel belleğin yok sayılması anlamına gelir. Bilinçaltının ürünüdür ifadesi yoğun inanç eksensli bir tür olması sebebi ile eksik bir yaklaşım tarzını ortaya koyacaktır. Halkbilimi merkezinden bakıldığında memorat bir realite ya da durum tespiti değil inanma olarak kabul görecektir. Çünkü burada üzerinde durulması gereken konu hadisenin yaşanmış olup olmadığı değil inanılıp inanılmadığıdır.

Gerçeklik olgusu inanma ile anlam bulur. Yalnızca varlığına inanılan şey gerçektir. Zıddı olarak da varlığı reddedilen şey ilmen gerçek ise de inanç açısından yoktur. Öyle ise aynı konu farklı ilimler tarafından değişik bakış açıları ile yorumlanabilir. Bu durumda memorat kavramı ya da halkbilimciler tarafından memorat olarak isimlendirilen yaşanmış ya da yaşandığı düşünülen hadisenin halk nezdindeki karşılığı inanma şeklinde tezahür ediyor ve kabul görüyorsa halkbilimi de bu hadiseyi gerçek ya da gerçek değil noktasından değil, halkın gerçekliği noktasından ele alır ve bunun üzerinden yorumlamaya çalışır.

Toplum tarafından benimsenmiş ve takdir edilmiş bulunan bir kadının ölümü üzerine anlatılan memoratta Hz. Ali'nin kutsî kimliği ile kadının değerleri arasında bağlantı kurulmaktadır.

Kadın, öncelikle iyidir: İyilik, evrensel bir olgu olarak tüm kültürlerde değeri kabul edilmiş mekanizmanın adıdır. Ancak bu konuda toplumsal bir yönlendirme ya

da baskı genellikle görülmez. İslâm toplumlarında sevâba tebdil edilecek olan iyilik belki bu yönüyle daha önemlidir. Alevi-Bektaşî inanç evreni içerisinde bu durum inanca dâhil değil bizatihi inancın temelinde yer alır. Hatta *“inancın kendisidir”* denilse dahi haddi aşmış sayılmayız. İnanış içerisinde *“eline, beline, diline sahip olmak”* ifadesiyle sistemleştirilen iyilik, söz konusu değerlerin yaşam alanında karşılık bulmasıyla anlam kazanacaktır.

Kadın, Kul hakkı, yetim hakkı ve komşu hakkı bilir: Kon- fiil kökünden türetilmiş konuş- fiilinin (~ -i, -u, -ü) ekini alarak isimleşmesi sonucu türetilen bir sözcük olan *“komşu”*, birbirlerine yakın yerlere konan (Eren, 1999: 250) insanları anlatır. Birbirlerine yakın yerlere konma durumu kişiler arasında bir hukukun bulunması gerekliliğini de içerir. Bu da karşılıklı olarak kon-uş’an kişileri birbirlerine karşı sorumlu kılar. Memoratta kadının eşine söylediği erdem unsurlarından birisi de *“Komşularına kötülük yapma.”* cümlesidir. Dede Korkut’ta bu erdemli değer *“konşu hakkı Tanrı hakkı”* (Ergin, 1997: 77) sözleriyle karşılık bulur. Bu bakış açısı ile ait olduğu toplum içerisinde kişilerin sadece kendilerinden değil komşularından sorumlu olduğu ya da olması gerektiği mesajı da iletilmiş olur. Kul hakkı ve yetim hakkı da komşu hakkı gibi dinin bir emri olması nedeniyle gözetilmesi gereken bir durumdan öte, inançla doğrudan ilişkilidir.

Kadın paylaşımcı ve misafirperverdir: *“Herif derdi. Sokranma derdi. Biz ekmeğimizden bulacuk. Allah’tan ne ışık görürsek ekmeğimizden derdi.”* ifadelerinde paylaşmak olgusu bir iyiliğin ötesinde ibadeti hatırlatmaktadır. Rabbin rızasını kazanmanın koşulu olarak metinde yer bulmuştur. Türk kültüründe de toplumu içerisindeki saygınlık paylaşma, verme durumu ile ilgilidir. Dede Korkut’ta Eyrek’in Kazan Hanın önüne destursuzca oturması Ters Uzamış’a ağır gelir: *“Mere Uşun Koca oğlu bu oturan bigler her biri oturduğu yiri kılıcı-y-ile etmegi-y-ile alupdur, mere sen baş mı kesdün kan-mı tökdün aç-mı toyurdun yalınçak-mı tonatdun didi.”* (Ergin, 1997: 225). Yine *“Dirse Hanun hatunu”* *“Dirse Han”*’a evlat sahibi olabilmenin yolunu; *“Hay Dirse Han, bana kazab itme, incinüp acı sözler söyleme, yiründen örü turgıl, ala çadırın yir yüzine dikdürgil, atdan aygır deveden buğra koyundan koç öldürgil, İç Oğuzun Taş Oğuzun Biglerin üstüne yiğnak itgil, aç görseñ toyurgıl, yalınçak görseñ tonatgil, borçluyı borçından kurtargıl, depe gibi et yiğ göl gibi kırmız sağdur, ulu toy eyle, hâcet dile, ola kim bir ağzı du’âlnun alkış-y-ile Tanrı bize bir batman ‘ayal vire didi.”* (Ergin, 1997: 80-81) sözleriyle gösterir.

Aynı değerlere sahip insanlar arasında hadisenin gerçekliği hususunda herhangi bir şüphenin bulunmaması, inancın kaynakları açısından anlatma geleneğinin taşıyıcı ve koruyucu etkisini ortaya koyar. Toplumun sahip olduğu veya olması gerektiği değerler efsanenin rivayet sınırlarının dışına taşarak memoratla gerçeğe yaklaştırılır ve toplumu oluşturan bireylere bu yönüyle sunulur. İncelenen anlatmaya

eğitici bir görev yüklenir. Alevi-Bektaşî inanma biçiminin tasavvufî bir yapıyı ifade eden kimliği içerisinde normların sevgi noktasından dikkatlere sunulması da ayrı bir değer taşır.

Sonnotlar

- ¹ “Sen de ki: ‘Sizi, canınızı almakla görevlendirilen ölüm meleği vefat ettirecek, sonra da Rabbinizin huzuruna götürüleceksiniz.’” (Secde: 11), (Yıldırım, 2013: 414).
- ² “Allah sizi (Atanız Âdem’i) topraktan, sonra (ki nesilleri) de nutfeden yarattı. Sonra sizi çift çift yaptı.” (Fâtır: 11), (Yıldırım, 2013: 434), Müteaddit ayetlerde insanın topraktan yaratılışı bildirilir (3:59; 18:37; 22:5; vd.).
- ³ “Sizi, ey insanlar, Biz yerden yarattık. Yine oraya göndereceğiz ve oradan tekrar Biz çıkaracağız.” (Taha: 55), (Yıldırım, 2013: 314)
- ⁴ Alevi-Bektaşî inanç geleneği içerisinde Hz. Ali, atı Döldül ve kılıcı Zülfikâr’dan ayrı düşünülmez.
- ⁵ Karınca, arı, hüdhüd, surad (sarı ve yeşil renkli ağaçkakan kuşu).

Kaynakça

- ALPTEKİN, A. B. (2012). Efsane ve Motifleri Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara.
- AYTAÇ, G. (2010). “Alevilik Kavramı Etrafında Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 56, 17-28.
- BULUÇ, S. (1979). “Şaman”, *İslam Ansiklopedisi XI*, MEB Yayınları, Ankara, 310-335.
- CANAN, İ. (1995). *Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi 14*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- COŞAN, E. (1996). *Hacı Bektaş Veli Makâlât*, (Sadeleştiren: Hüseyin Özbay), Kültür Bakanlığı, Ankara.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- EREN, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü I*, Bizim Büro Basım Evi, Ankara.
- ERGİN, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin Faksimile*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ; (1999). *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- FRAZER, J. G. (1992). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II*, (Çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul.
- GÖLPINARLI, A. (1990). *Mü'minlerin Emiri Hz. Ali*, Der Yayınları, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ROUX, J.-P. (1999). *Eskiçağ ve Ortaçağda Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabcacı Yayınları, İstanbul.
- ŞEŞEN, R. (1975). *Onuncu Asırda Türkistan’da Bir İslâm Seyyahu İbn Fazlan Seyahatnamesi Tercümesi*, Bedir Yayınevi, İstanbul.
- ÜNLÜSOY, K. (2009). “Alevi-Bektaşî Geleneğinde Kadına Bakış Denemesi”, *e-makâlât*

Mezhep Araştırmaları II/2 (Güz 2009), 55-90.

YILDIRIM, S. (2013). *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul.

Ek: 1. Hz. Ali Memoratı**

Bak şimdi benim hanım vefat etdi. Düştü şimdi. Selâyı selâyı canını ürkütmüşler. Bi hafta bõle (böyle) yatdı. Yalnız çok ciddi bağıryodu. 3. Karı. Ben bõle yatıyorum, o şurda. Evin ortasında hep akrabalar toplandı, bekliyolar. Bizim gelin dedi ki kalkın dedi, hepiniz. Bu ölmeye ölecek dedi. Gusül abdesti alın dedi. Herkes abdestini aldı. Karılar. Ben yatıyorum. Benim karyola şurda. Şu yanda da var karyola, şu yanda da var. O da evin ortasına yatırdılar yatakla. Benim kızlık var. Şöyle kalktı. Emmi kalk kalk dedi. Niye dedim. Hz. Ali geldi dedi.

Kör gözüm. Bi yol şöyle kalktım. Benim kapı açıldı. Deve yedeğinde, başında yeşil sarık... Anaam... Cenazeyi çiğneyecek, cenazeyi çiğneyecek diye bağırdım. Oturdum şimdi. Şöyle bakıyorum. Burdan girdi. Duvar şõle açıldı. Hani açıl susam açıl filmi var ya, öyle. Ötede de yazlık ev var. O yana çekti gitti. Bak bunu aynı açıktan gördüm. Bõle gözüme, bõle açıktan görüküyo artık. Hz. Ali'yi gördüm.

Ama abi ne oldu o gün biliyon mu? Bizim yazlık beton ev var. Karıncadan ful dolu. Böyle iğne atsan yere düşmez. Her tarafları böyle. Ordan gidince onun çıkıp gittiği ev var ya yazlık. Bizde iki tane ev vardır. Mutfak, vardılar ki Allah gösdermesin duvarlara bi karınca sıvanmış. Arı oğul verir gibi. Dışarı badal (merdiven) var. Böyle oraya küçük sarı karınca çakılmış. Anam neydecüğük. Kap gaşık orda. El âlem ne der bize? Çırpınıyolar. Dedim Allah kerimdir yavrum. Niyetinizi iyi tutun dedim. Sabahleyin erden (erkenden) gıtdiler hocaya. Verdiler sabah ezanından evel. Selasını verip de şey edince bir tek canlı mahlûk galmadı. Hepsi gıtdi. Ondan sonra bunu bilim adamları var eski dervişlerden. Onlara dedim. Muhsin dayı, demiyeydin. Garı essahtanımış. Hz. Ali askerleriyle gelmiş o garıyı götürdüler dedi. Bak bunu gördük. Yani ben değil köyümüzün halkının yarısı gördü. Evde oturanlar. Bu Cenazeyi bekleyenler. Yani bugün ölü, yarın ölü, aha şimdi ölü bi soluk. Yalnız onda bi ahlak vardı. Ben dünya kadar adam getirsem sen bunu niye getirdin diye sokranmazdı. Evde ne varsa yedirmeyi isterdi. Şurdan ağrı bir aç gelse, caminin önünde birini görse, şunu bizim eve bi getirin yav. Belki açdır der yemek veridün. Ben yoksam evde yine getirüdün. Bizim komşulardan akrabalardan eş dost varışa, yav gelin şunun yanında oturun, ekmeğini veriyim de yesin derdi. Çığırudu (çağırırdı) bak. O anamdan da öyle gördü. Rahmetlik anam da öyleydi, o da öyleydi. Bana derdi ki, herif derdi. Sokranma derdi. Biz ekmeğimizden bulacuk. Allah'tan ne ışık görürsek ekmeğimizden derdi. Niye? Bak derdi evet Cenab-ı Allah ne diyo, derdi. Kul hakkıyan, yetim hakkıyan yanıma gelme, gelme, gelme. Bi kul hakkı, bi yetim hakkı iki. Başka... Komşulara kötülük yapma üç. Ondan sonra eline, beline, diline sahibelik edemezsen gelme benim yanıma diyo. Anladın mı?

